

Каталог рослин дендрологічного парку "Софіївка". (2000.) ред. І. С. Косенко. Умань: Уманський дендрологічний парк "Софіївка" НАН України, 160 с.

Кохно, Н. А. (1986). *Деревья и кустарники, культивируемые в Украинской ССР. Покрытосеменные: справ. пособие*. Київ: Наукова думка, 720 с.

Линчевский, А. В. (1949). *Семейство сумаховых, Флора СССР*, т. XIV, Москва. Ленинград, 790 с.

Оксантюк, В. М. (2015). Представники роду *Cotinus* Mill. в колекції Національного дендрологічного парку «Софіївка» НАН України. *Матер. між нар. наук. конф. «Актуальні проблеми садово-паркового мистецтва»* Умань., ВПЦ «Візаві», С. 174.

Оксантюк, В. М., Колдар, Л. А. (2014). Сезонна динаміка декоративності представників роду *Cotinus* Mill. *Інтродукція рослин*. № 4. С. 58–63.

П'ятницький, С. С. (1961). *Практикум по лесной селекции*. Москва: Сельхозиздат, 271 с.

Соколов, С. Я. (1957). Современное состояние территории акклиматизации и интродукции растений. *Тр. Ботан. ин-та АН СССР, Сер. Интродукция растений и зеленое строительство*. Вып. 5. С. 34–42.

Тарабрин, В. П., Чернишова, Л. П. (1972). *Порушення сірчаного обміну в рослинах під впливом забруднення атмосферного повітря*. Москва, 112 с.

Тахтаджян, А. Л. (1974). *Ископаемые цветковые растения СССР*; [Т. 1. Magnoliaceae–Eucommiaceae]. Ленинград: Наука, 190 с.

Тахтаджян, А. Л. (1978). *Флористические области Земли*. Ленинград: Наука, 248с.

Троценко, І.В. (1958). *Скупня*. Видавництво Академії Наук Української РСР Київ, 87 с.

Cotinus Mill. (2021). World Flora Online. URL. (last accessed: 30.08.2021).

Krüssmann, G. (1968). *Evropské dřeviny*. Praha: SZN, 186 p.

Rehder, (1949). *Manual of cultivated trees and shrubs Hardy in North America*. Second edition.; New York, 996 p.

Sargent, C. S. (1905). *Manual of the trees of North America*. Houghton Mifflin, New York. P. 23–24.

Scopoli, I. A. (1772). *Flora carniolica*, I., 220 p.

Takhtajan, A. L. (2009). *Flowering plants* [corr. 2nd ed.]. N.Y.: Springer Science+Business Media, 871 p.

Vines, R.A. (1960). *Trees, shrubs, and woody vines of the southwest: a guide for the states of Arkansas, Louisiana, New Mexico, Oklahoma, and Texas.*, 142 p.

УДК 581.95

DOI 10.37555/2707-3114.1.2021.247709

Рідкісні види рослин у Заводській громаді (Миргородський р-н, Полтавська обл., Україна)

Ольшанський І. Г. к. б. н.

Інститут ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України, Київ, e-mail: olshansky1982@ukr.net

Rare plant species in Zavodska hromada (Myrhorod district, Poltava region, Ukraine)

Olshanskyi I. G., PhD

M. G. Kholodny Institute of Botany, Kyiv, e-mail: olshansky1982@ukr.net

Анотація. За власними спостереженнями, літературними даними та гербарними зборами складено конспект рідкісних видів рослин Заводської ОТГ (Миргородський р-н, Полтавська обл.), наведено відомості про їхні знахідки. На території Заводської громади виявлено два види, які включені до Додатку I Бернської конвенції (*Jurinea cyanoides* і *Salvinia natans*), п'ять видів, які занесені до Червоної книги України (2009) (*Anacamptis palustris*, *Astragalus dasyanthus*, *Dactylorhiza incarnata*, *Gladiolus tenuis* і *Salvinia natans*) та вісім регіонально рідкісних видів

рослин (*Amygdalus nana*, *Convallaria majalis*, *Inula helenium*, *Nymphaea alba*, *Sanguisorba officinalis*, *Utricularia vulgaris*, *Valeriana officinalis*, *Vinca minor*). На території Заводської громади рідкісні види рослин частіше трапляються у водоймах, на луках та болотах у заплавах річок Сула, Артополот і Бодаква. Також вони ростуть у невеликих степових балках і в лісах.

Ключові слова: рідкісні види, Заводська громада, річка Сула, Полтавська область, Червона книга України.

Abstract. According to our own observations, literature data and herbarium data, we compiled a list of rare plant species of Zavodska hromada (Myrhorod district, Poltava region, Ukraine) including the information on the findings of them. We have posted plant observations on iNaturalist: https://www.inaturalist.org/people/igor_olshanskyi. There are two species that are included in Annex I of the Bern Convention [according to the official translation into Ukrainian: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_032#Text] (*Jurinea cyanooides* and *Salvinia natans*), five species that are listed in the Red Data Book of Ukraine (2009) (*Anacamptis palustris*, *Astragalus dasyanthus*, *Dactylorhiza incarnata*, *Gladiolus tenuis* and *Salvinia natans*) and eight species are rare in Poltava region (*Amygdalus nana*, *Convallaria majalis*, *Inula helenium*, *Nymphaea alba*, *Sanguisorba officinalis*, *Utricularia vulgaris*, *Valeriana officinalis*, *Vinca minor*). On the territory of Zavodska hromada, rare plant species are more common in rivers, meadows and swamps in the floodplains of the rivers Sula, Artopolot and Bodakva. Also, they grow on steppe slopes and in forests.

Key words: rare species, Zavodska hromada, Sula river, Poltava region, Red Data Book of Ukraine.

Вступ. Заводська міська об'єднана територіальна громада (Заводська ОТГ) знаходиться на півночі Полтавської області (рис.). Площа Заводської ОТГ — 202,9 км². Населення — близько 11,5 тис. чол. Тут протікають річки Сула, Артополот, Бодаква. Територію Заводської ОТГ можна умовно поділити на західну і східну частини. На заході протікає річка Сула і її притоки — Артополот і Бодаква. У долині Сули є численні стариці, болота, луки та заболочені вільхові ліси. Також, тут є соснові ліси штучного походження. Східна частина Заводської ОТГ за площею більша, знаходиться на плакорі. Практично вся вона розорана, в основному представлена полями і лісосмугами. Лише подекуди на крутих схилах, які не вдається розорати, є залишки природного покриву із збідненою степовою рослинністю. На території Заводської ОТГ в долині Сули та її приток знаходяться два природоохоронні об'єкти — гідрологічний заказник місцевого значення «Артополот» та ландшафтний заказник місцевого значення «Христанівський». Степова рослинність не охороняється. На території Заводської ОТГ потребують охорони вікові дерева, які подекуди тут трапляються, як наприклад дуб звичайний (*Quercus robur* L.) у селі Піски, в урочищі Березове [N50.380653°, E33.435961°, <https://www.inaturalist.org/observations/62912588>]. Рослинний покрив на території Заводської ОТГ досліджували О. М. Байрак, Н. О. Стецюк, Т. І. Заболотна, І. Г. Ольшанський та інші дослідники (Байрак, Стецюк, 2005; Байрак та ін., 2012; Ольшанський, 2017; 2018; 2019). Метою нашої роботи було узагальнити відомості про рідкісні види судинних рослин на території Заводської ОТГ (Миргородський р-н, Полтавська обл.).

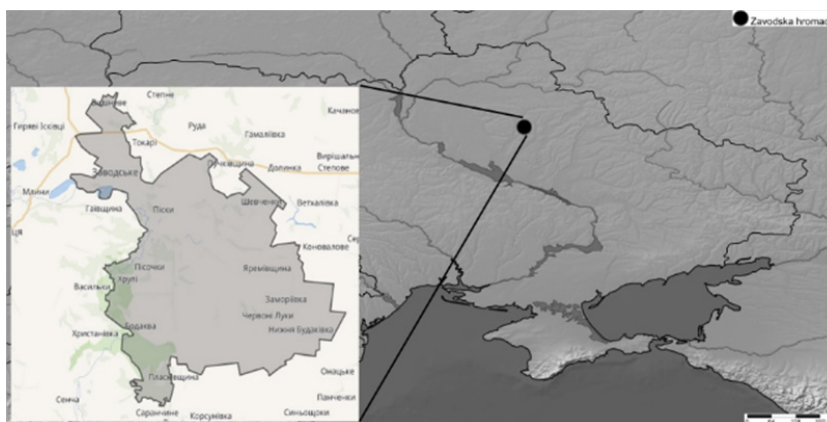

Рис. Заводська ОТГ та її місце на карті України

Матеріали і методи. Робота виконана на основі власних спостережень, аналізу літературних даних та критичного опрацювання матеріалів Національного гербарію України (KW) — гербарію Інституту ботаніки ім. М. Г. Холодного НАН України. Багато спостережень рослин на території Заводської ОТГ нами занесено до міжнародної бази iNaturalist: https://www.inaturalist.org/people/igor_olshanskyi.

У роботі ми використовуємо такі скорочення: ГЗ — гідрологічний заказник місцевого значення; ЛЗ — ландшафтний заказник місцевого значення; ОТГ — об'єднана територіальна громада.

Результати та їх обговорення. Види, що включені до Додатку I Конвенції про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі («Бернської конвенції») [відповідно до офіційного перекладу українською мовою, https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_032#Text]:

Jurinea cyanooides (L.) Rchb. — юринея синювата (юринея волошкова). Виявлена нами на околиці с. Піски, де зростає в сосновому лісі (урочище Маськи) та на дамбах відстійників колишнього Лохвицького цукрового заводу, N50.37866, E33.42605, 24.VIII.2017 р., <https://www.inaturalist.org/observations/29807248>, N50.38176, E33.42087, 04.VIII. 2018 р. (Ольшанський, 2019), N50.37878, E33.42623, 17.VII. 2021 р., <https://www.inaturalist.org/observations/87406814> (Ольшанський, 2019).

Salvinia natans (L.) All. — сальвінія плаваюча. Наводилася для околиць с. Пісочки, ГЗ «Артополот», у водоймах; на околиці с. Бодаква, ЛЗ «Христанівський», у водоймах (Андрієнко та ін., 1996; Байрак та ін., 2003; Байрак, Стецюк, 2005; Байрак та ін., 2012). Нами виявлена в околицях м. Заводське, в річці Сула, біля берега, більше 50 рослин, N50.38494°, E33.39684°, 15.VIII. 2021 р., <https://www.inaturalist.org/observations/91246645>. Також, цей вид трапляється в р. Сула в околицях села Хрулі (Ольшанський, 2018).

Види, які занесені до Червоної книги України (2009), що ростуть на території Заводської ОТГ:

Anacamptis palustris (Jacq.) R. M. Bateman, Pridgeon et M. W. Chase — плодоріжка болотна — рідкісний вид із складною біологією розвитку, вразливий (Червона книга..., 2009). Наводився для околиць с. Бодаква, ЛЗ «Христанівський», на вологих луках (Байрак, Стецюк, 2005; Байрак та ін., 2012). Ми знайшли декілька десятків рослин підвиду *Anacamptis palustris* subsp. *elegans* (Heuff.) R. M. Bateman, Pridgeon & M. W. Chase у с. Піски, на заболоченій луці біля залізниці, навесні вона заливається водою, N50.38436°, E33.44661°, 03.VI. 2020 р., <https://www.inaturalist.org/observations/51271169>.

Astragalus dasyanthus Pall. — астрагал шерстистоквітковий — вид на північно-західній межі ареалу, трапляється в ізольованих оселищах, вразливий (Червона книга..., 2009). Виявлений нами на околиці с. Червоні Луки, у лучно-степовій балці, де росте на схилах, поодинокі, N50.31978°, E33.49845°, 01.V. 2021 р., <https://www.inaturalist.org/observations/76235543>. Зазначимо, що ця балка впритул розорана з усіх боків і навіть по дну. Таке господарювання фермерів загрожує як рослинному покриву цієї балки, так і може спричинити негативні ерозійні процеси та негативний вплив на річку Бодаква, яка тече нижче.

Dactylorhiza incarnata (L.) Soó — зозульки м'ясо-червоні — рідкісний вид, вразливий (Червона книга..., 2009). Наводився для околиць с. Бодаква, ЛЗ «Христанівський» (Байрак, Стецюк, 2005; Байрак та ін., 2012). Ми виявили цей вид на околиці с. Бодаква, на заболочених луках біля р. Бодаква, N50.27917°, E33.46098°, 29.V. 2017 р., <https://www.inaturalist.org/observations/41673894> (Ольшанський, 2018).

Gladiolus tenuis M. Bieb. — косарики тонкі — реліктовий вид, вразливий (Червона книга..., 2009). Вказувався для околиць с. Пісочки, ГЗ «Артополот», на вологих луках. Невелика популяція цього виду була нами виявлена на околиці с. Піски, біля стариці річки Сула, в урочищі «Перекоп», N50.38070°, E33.41550°. У наш час вона вже зникла, в 2016 році і пізніше жодної рослини *Gladiolus tenuis* там ми не виявляли (Ольшанський, 2018).

На територіях сусідніх громад ростуть наступні види, включені до Червоної книги України (2009) та які можуть бути знайдені і в Заводській ОТГ, оскільки тут є відповідні біотопи: *Adonis vernalis* L., *Bulbocodium versicolor* (Ker-Gawl.) Spreng., *Crocus reticulatus* Steven ex Adams, *Listera ovata* (L.) R. Br., *Pulsatilla pratensis* (L.) Mill. ssp. *nigricans* (Stoerck) Zamels (*Pulsatilla nigricans* Stoerck), *Scrophularia vernalis* L., *Stipa capillata* L., *Stipa pennata* L.

Регіонально рідкісні види рослин, які ростуть на території Заводської ОТГ [види з Переліку видів рослин, які не занесені до Червоної книги України, але є рідкісними або такими, що постійно або тимчасово

перебувають під загрозою зникнення в природних умовах на території Полтавської області (затверджено рішенням Полтавської обласної ради 23 березня 2005 року)]:

Amygdalus nana L. — мигдаль степовий. Невелика популяція цього виду відмічена нами на околиці села Піски, в урочищі Березове, біля руїн маєтку Галаганів, в якому в радянський час розміщувалася школа, де цей вид ріс суцільною смугою на ділянці 10 м × 2 м, N50.38153°, E33.43323°. Оскільки рослини цього виду ростуть поруч із бузком звичайним (*Syringa vulgaris* L.) біля колишньої садиби (школи), то ми розглядаємо цю популяцію як «релікт культури». За нашими спостереженнями популяція *Amygdalus nana* тут щороку зменшується (Ольшанський, 2018). Навесні 2021 року тут місцеві жителі випалили рослинний покрив, що ймовірно призведе до зникнення цієї популяції.

Convallaria majalis L. — конвалія звичайна. За нашими спостереженнями цей вид трапляється на околицях с. Піски, на руїнах асфальтобетонного заводу, N50.35725°, E33.45324°, як «релікт культури», 29.V. 2017 р., також цей вид нам траплявся в лісі в околицях міста Заводське (N50.38652°, E33.41087°) (Ольшанський, 2018).

Inula helenium L. — оман високий. За літературними даними, цей вид росте на околиці с. Пісочки, ГЗ «Артополот», на околиці с. Бодаква, ЛЗ «Христанівський» (Байрак та ін., 2003; Байрак, Стецюк, 2005; Байрак та ін., 2012). Нами *Inula helenium* знайдено на вологих луках поблизу с. Піски, N50.38938, E33.46502, 12.IX. 2020 р., <https://www.inaturalist.org/observations/59470581> та на заболочених луках між с. Піски і м. Заводське, в урочищі «За перекопом», де за нашими спостереженнями популяція цього виду багаточисельна, N50.37937, E33.41449, 17.VIII. 2021 р., <https://www.inaturalist.org/observations/91521959>.

Nymphaea alba L. — латаття біле. Росте у водоймах в околицях с. Пісочки, ГЗ «Артополот» та поблизу с. Бодаква, ЛЗ «Христанівський» (Байрак, Стецюк, 2005; Байрак та ін., 2012). Нам траплявся цей вид на околиці с. Піски, в урочищі Барішка, в річці Сула, ГЗ «Артополот», N50.37487°, E33.41624°, 22.VII. 2017 р., та в річці Артополот, ГЗ «Артополот», N50.38237°, E33.43889°, 22.VII. 2017 р., та N50.38218°, E33.43917°, 16.VIII. 2021 р., <https://www.inaturalist.org/observations/91433691> (Ольшанський, 2017; 2018), на околиці м. Заводське, у водосховищі на р. Сула, біля берега, N50.38718°, E33.38910°, 15.VIII. 2021 р., <https://www.inaturalist.org/observations/91247944>.

Sanguisorba officinalis L. — родовик лікарський. За літературними відомостями, росте на околиці с. Пісочки, ГЗ «Артополот», на вологих луках (Байрак, Стецюк, 2005; Байрак та ін., 2012). Нами цей вид відмічено на околицях с. Піски, на луках біля залізниці, 16.VIII. 2016 р., KW 121850, KW 121851, на околиці с. Піски, біля р. Артополот, луки біля «Зеленого мосту», часто, N50.38524°, E33.43124°, 22.VII. 2017 р. (Ольшанський, 2017), ГЗ «Артополот», біля стежки, N50.38375°, E33.43530°, 16.VIII. 2021 р., <https://www.inaturalist.org/observations/91433718>, ГЗ «Артополот», ла лузі, субдомінує, N50.38522°, E33.43125°, 16.VIII. 2021 р., <https://www.inaturalist.org/observations/91433723>, на околиці с. Пісочки, урочище «Кут», на сінокісній луці, N50.35274°, E33.45342°, 16. X. 2020 р., <https://www.inaturalist.org/observations/62703037>.

Utricularia vulgaris L. — пухирник звичайний. Наводився для околиць с. Пісочки, ГЗ «Артополот», у водоймах та околиць с. Бодаква, ЛЗ «Христанівський», у водоймах (Андрієнко та ін., 1996; Байрак та ін., 2003; Байрак, Стецюк, 2005; Байрак та ін., 2012).

Valeriana officinalis L. s.l. (incl. *V. exaltata* Mikan, *V. palustris* Kreyer) — валеріана лікарська (цей вид ми приймаємо в широкому розумінні, включаючи валеріану високу та валеріану болотну; до Переліку регіонально рідкісних видів рослин Полтавщини включено валеріану високу). За літературними відомостями, *Valeriana officinalis* росте на околиці с. Бодаква, ЛЗ «Христанівський» (Андрієнко та ін., 1996; Байрак та ін., 2003; Байрак, Стецюк, 2005; Байрак та ін., 2012). Нами знайдена на південь від с. Бодаква, на луках в заплаві р. Бодаква, де трапляється часто, N50.27762°, E33.46056°, 29.V. 2017 р., <https://www.inaturalist.org/observations/41674035> (Ольшанський, 2017).

Vinca minor L. — барвінок малий. За нашими дослідженнями, на території Заводської ОТГ цей вид є або культивованим, або поширений лише на порушених місцях — на смітниках, біля дворів, на кладовищах тощо. Зокрема, нам він траплявся на околиці с. Піски, на руїнах складів колишньої Сільгоспхімії, N50.35849, E33.45557, 16.X. 2020 р., <https://www.inaturalist.org/observations/62704579>, в сосновому лісі, біля кладовища, N50.34593, E33.44887, 16.X. 2020 р., <https://www.inaturalist.org/observations/62702375>. На

нашу думку, необхідно виключити *Vinca* міног з переліку регіонально рідкісних видів рослин Полтавської області, як такий, що тут є адвентивним.

У Заводській ОТГ можуть бути виявлені наступні регіонально рідкісні види, які ростуть на територіях сусідніх громад, а на землях Заводської громади є для них потенційні біотопи: *Chrysosplenium alternifolium* L., *Comarum palustre* L. (*Potentilla palustris* (L.) Scop.), *Corydalis cava* (L.) Schweigg. et Körte, *Crataegus ucrainica* Pojark., *Dentaria bulbifera* L., *Dentaria quinquefolia* M. Bieb., *Equisetum hyemale* L., *Hyacinthella leucophaea* (K. Koch) Schur, *Iris hungarica* Waldst. et Kit., *Menyanthes trifoliata* L., *Naumburgia thyrsoflora* (L.) Rchb., *Nymphaea candida* C. Presl, *Scilla bifolia* L., *Scilla siberica* Haw., *Veratrum lobelianum* Bernh.

Більшість рідкісних видів рослин трапляються у водоймах, на луках та болотах у заплавах річок Сула, Артополот і Бодаква, а також у степових балках, менше виявлено їх у лісах. До загроз популяціям рідкісних видів, які ростуть у заплаві Сули та її приток, ми відносимо: обміління річок внаслідок кліматичних змін та меліорації (яка проводилася на р. Бодаква), пали рослинності, заростання луків внаслідок припинення сінокошення та випасу. Популяції степових видів трапляються в невеликих балках. Їм загрожують розорювання та пали рослинності. Також, негативний вплив на рослинний покрив спричинений поширенням чужорідних видів рослин, насамперед *Acer negundo* L., *Solidago canadensis* L., *Cyclachaena xanthiifolia* (Nutt.) Fresen., значну загрозу становить поширення *Asclepias syriaca* L., який з'явився тут нещодавно.

Висновки. На території Заводської ОТГ (Миргородського р-ну Полтавської обл.) виявлено два види, які включені до Додатку I Бернської конвенції (*Jurinea cyanoides* і *Salvinia natans*), п'ять видів, включених до Червоної книги України (2009) (*Anacamptis palustris*, *Astragalus dasyanthus*, *Dactylorhiza incarnata*, *Gladiolus tenuis* та *Salvinia natans*) та вісім регіонально рідкісних видів рослин (*Amygdalus nana*, *Convallaria majalis*, *Inula helenium*, *Nymphaea alba*, *Sanguisorba officinalis*, *Utricularia vulgaris*, *Valeriana officinalis*, *Vinca minor*). Більшість рідкісних видів рослин трапляються у водоймах, на луках та болотах у заплавах річок Сула, Артополот і Бодаква. Також вони ростуть у степових балках та в лісах.

Робота виконана в межах виконання теми 0120U101076 Наукові засади поліфункціональної інформаційної системи еколого-ботанічних даних для забезпечення класифікації, порівняльного аналізу, менеджменту та збереження біотопів.

Список використаних джерел

Андриєнко, Т.Л., Байрак, О.М., Залудяк, М.І. та ін. (1996). *Заповідна краса Полтавщини*. Полтава: Астрєя, 184 с.

Байрак, О.М., Стецюк, Н.О. (2005). *Атлас рідкісних і зникаючих рослин Полтавщини*. Полтава: Верстка, 248 с.

Байрак, О.М., Проскурня, М.І., Стецюк Н.О. та ін. (2003). *Еталони природи Полтавщини. Розповіді про заповідні території*. Полтава: Верстка, 212 с.

Байрак, О.М., Заболотна, Т.І., Слюсар, М.В. (2012). *Заповідними стежинами Лохвицького краю*. Полтава: Дивосвіт, 184 с.

Ольшанський, І.Г. (2014). Рослинний покрив гідрологічного заказника місцевого значення «Артополот» (Полтавська обл.). *Екологія водно-болотних угідь і торфовиць* (збірник наукових статей). Київ: Інтерсервіс. С. 179–181.

Ольшанський, І.Г. (2017). Регіонально рідкісні види рослин у Лохвицькому районі (Полтавська обл., Україна). *Біорізноманіття: теорія, практика та методичні аспекти вивчення у загальноосвітній та вищій школі*. Мат-ли Всеукр. наук.-практ. конф. присвяч. 80-річчю з дня заснування кафедри ботаніки, екології та методики навчання біології Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (2–3 листопада 2017р., м. Полтава). Полтава: ФОП Гаража М. Ф. С. 133–136.

Ольшанський, І.Г. (2018). Рідкісні види рослин Лохвицького району (Полтавська область, Україна). *Біологія та екологія*, 4(1): 34–44. <https://doi.org/10.33989/2414-9810.2018.4.1.180154>

Ольшанський, І.Г. (2019). Знахідки видів рослин, які включені до Червоної книги України та Бернської конвенції, в Полтавській області та місті Києві. *Знахідки рослин і грибів Червоної книги та Бернської конвенції (Резолюція 6)*. Т. 1 (Серія: «Conservation Biology in Ukraine». Вип. 11). Київ-Чернівці: Друк Арт. С. 299–300.

Червона книга України. Рослинний світ. (2009). Ред. Я. П. Дідух. Київ: Глобалконсалтинг. 900 с.